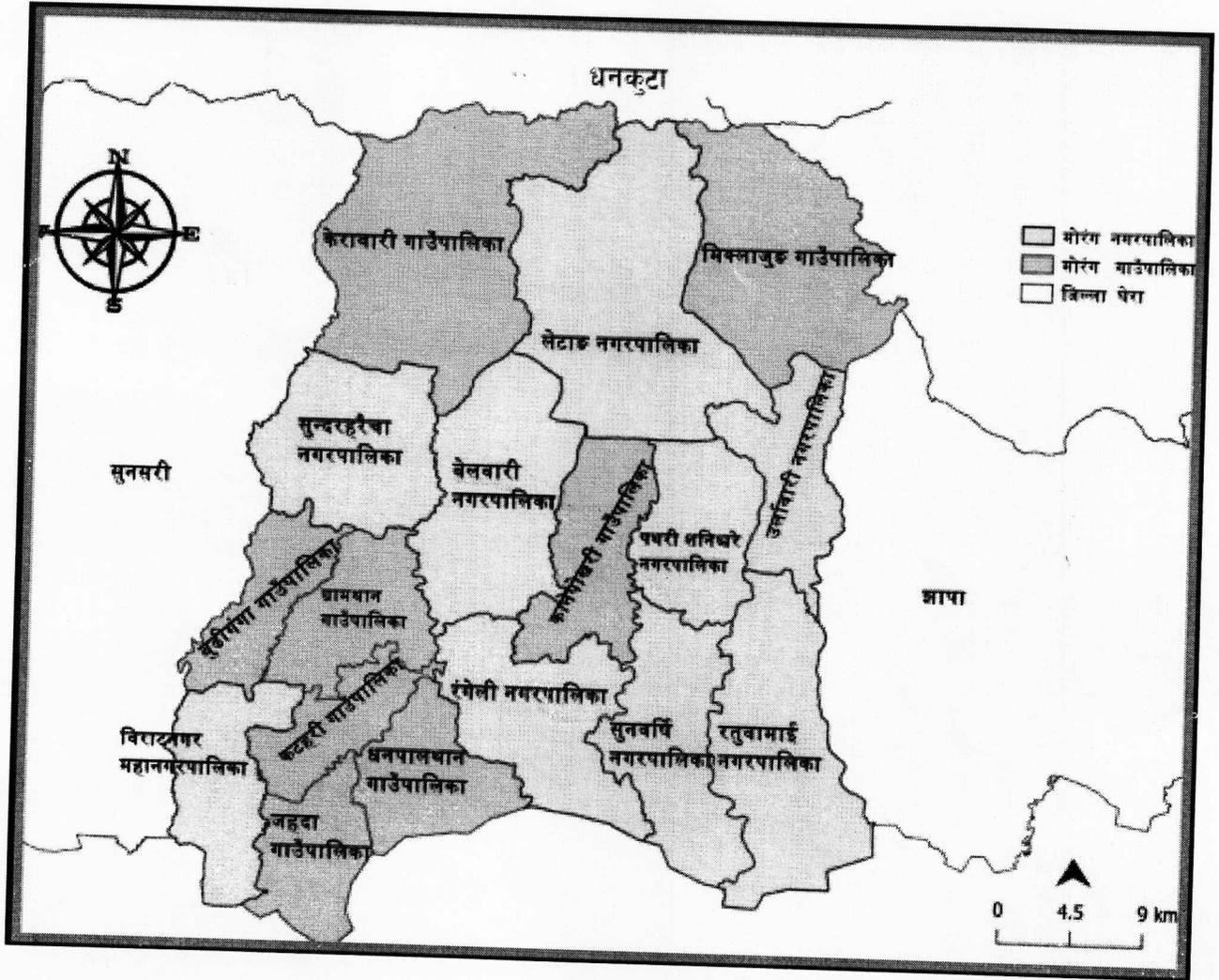

जिल्ला विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना २०७८, मोरङ

District Disaster Preparedness and Response Plan DPRP 2078, Morang

प्रकाशक

जिल्ला विपद् व्यवस्थापन समिति, मोरङ

प्रदेश नं १, नेपाल

दस्तावेज : जिल्ला विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना-२०७८, मोरङ
District Disaster preparedness and Response Plan DPRP 2078, Morang

प्रकाशक: जिल्ला विपद् व्यवस्थापन समिति, मोरङ

प्रकाशन मिति : बैशाख, २०७८

सर्वाधिकार : © प्रकाशकमा

प्राविधिक सहयोग सम्पादन : महेशराज तिमिसिना, सहायक प्रमुख जिल्ला अधिकारी,
परमेश्वर भट्टराई, विपद् सम्पर्क व्यक्ति, जिल्ला प्रशासन कार्यालय, मोरङ
रामकुमार दाहाल, विपद विज्ञ

डा.
प्रमुख जिल्ला अधिकारी

जिल्ला प्रशासन कार्यालय, मोरङ

कार्यालय :- ०२१-५२५२५, ०२१-५३०३७२
फ्याक्स :- ०२१-५२५३५१
निजी सचिवालय : ०२१-५२१३५१
वेबसाईट: daomorang.moha.gov.np
E-mail : dao.morang@gmail.com
daomorang100@gmail.com

प.सं.: प्र. ०७८/७९

प्रमुख जिल्ला अधिकारीको मन्तव्य

जिल्ला विपद् व्यवस्थापन समितिले तयार पारी स्वीकृत गरेको जिल्ला विपद् पूर्व तयारी तथा प्रतिकार्य योजना, २०७८ को प्रकाशन गरी कार्यान्वयनमा लैजान पाउदा अत्यन्त खुशी लागेको छ । यो योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनबाट जिल्लामा हुने विपद्का जोखिमलाई न्यूनीकरण गरी विपद् व्यवस्थापनका कार्यहरूलाई समन्वयात्मक र प्रभावकारी रूपमा सञ्चालन गर्न र नागरिकको जीउ धनको सुरक्षा गर्न सहज हुनेछ । अन्तर निकाय समन्वय, प्रष्ट तोकिएको जिम्मेवारी र सबै सम्बन्ध निकायहरूको सामूहिक प्रयासबाट कुनै पनि समयमा आइपर्ने प्राकृतिक तथा मानवीय विपद्लाई व्यवस्थापन गरी विपद् उत्थानशील समाज निर्माणको कार्यलाई गति दिन सहयोग गुम्नेछ भन्ने विश्वास लिएको छु ।

भूकम्प, बाढी, पहिरो, हिमपहिरो, खडेरी, चट्याङ्ग, शीतलहर, जलवायु परिवर्तन जस्ता प्राकृतिक र महामारी, सडक दुर्घटना, आगलागी, सर्पदंश, विकिरण चुहावट जस्ता गैर प्राकृतिक विपद्हरूसँग हामीले निरन्तर सामना गरिरहनु परेको छ । नेपाल विश्वकै भूकम्पीय जोखिमको हिसाबले ११ औं, जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी जोखिमबाट चौथो र बाढी पहिरोको जोखिममा ३० औं स्थानमा रहेको मुलुक हो । पहाड, चुरे र तराइ क्षेत्र भएको मोरङ जिल्ला पनि यस्तै समस्याबाट पर छैन । मोरङ आगलागी, बाढी, डुबान, नदी कटान, चट्याङ्ग जस्ता समस्याहरू बर्षेनी बढिरहेका छन् । चुरे आफैमा कमजोर धरातलीय भएको क्षेत्र हो । वन जङ्गलको विनास तथा अव्यवस्थित र योजनाविहिन सार्वजनिक निर्माणका कामहरूबाट समस्याहरू झन् झन् बढ्दै गएका छन् ।

नेपाल सरकार विपद् जोखिम न्यूनीकरण, विपद् प्रतिकार्य र विपद् पुनर्लाभसँग सम्बन्धित सबै कामहरूलाई व्यवस्थित गर्न लागिपरेको छ । विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन परिषद, कार्यकारिणी समिति, राष्ट्रिय विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन प्राधिकरण, प्रादेशिक, जिल्ला र स्थानीय विपद् व्यवस्थापन समितिहरूको संस्थागत व्यवस्था गरिएको छ । यी संस्थागत प्रवन्धहरूसँग प्रभावकारी समन्वय र तिनै तहका सरकारहरू बीच हातेमालो गरी विपद् व्यवस्थापन गर्न यो योजनाले दिशा निर्देश गरेको छ ।

अन्त्यमा, योजना निर्माणमा अतुलनीय योगदान गर्नु हुने आदरणीय राम कुमार दाहालप्रति आभार व्यक्त गर्दै सम्पूर्ण टीमलाई धन्यवाद दिन चाहान्छु । यो योजना विपद् व्यवस्थापनमा कोषेढुङ्गा बन्न सकोस भन्ने शुभकामना पनि दिन चाहान्छु ।

धन्यवाद

२०७८/४/१

कोशहरि निरौला

(प्रमुख जिल्ला अधिकारी)

प्रमुख जिल्ला अधिकारी

शब्द संक्षेप

विजोन्यूव्यकास	विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन कार्यकारी समिति
गापा	गाउँपालिका
गैसस	राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्था
जमौविवि	जल तथा मौसम विज्ञान विभाग
खासडिका	खानेपानी तथा सरसफाइ डिभिजन कार्यालय
जिसस	जिल्ला समन्वय समिति
जिविव्यस	जिल्ला विपद् व्यवस्थापन समिति
जिपूका	जिल्ला पूर्वाधार कार्यालय
शिविसइ	शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाई
जिस्वाका	जिल्ला स्वास्थ्य कार्यालय
जिभूसंका	जिल्ला भू संरक्षण कार्यालय
नपा	नगरपालिका
नेपसंघ	नेपाल पत्रकार संघ
नेखासं	नेपाल खाद्य संस्थान
नेप्र	नेपाल प्रहरी
नेरेसो	नेपाल रेडक्रस सोसाइटी
नेसे	नेपाली सेना
प्रजिअ	प्रमुख जिल्ला अधिकारी
सप्रवल	सशस्त्र प्रहरी बल
स्थाविव्यस	स्थानीय विपद् व्यवस्थापन समिति
स्थासुनि	स्थानीय सुरक्षा निकाय
CRRT	Community Rapid Response Team
DDMC	District Disaster Management Committee
DDRT	District Disaster Response Team
DEOC	District Emergency Operation Centre
DPRP	Disaster Preparedness and Response Plan
DLSA	District Lead Support Agency
DRRT	District Rapid Response Team
IRA	Initial Rapid Assessment
MIRA	Multi-cluster Initial Rapid Assessment
NRCS	Nepal Red Cross Society
RRT	Rapid Response Team
SAR	Search and Rescue
WASH	Water, Sanitation and Hygiene

3.7
प्रमुख जिल्ला अधिकारी

विषयसूची:

१. परिच्छेद:१ पृष्ठभूमि	७
१.१. जिल्लाको परिचय	७
१.१.१. भौगोलिक अवस्थिति	७
१.१.२. राजनैतिक तथा प्रशासनिक विभाजन	८
१.१.३. जलवायु	८
१.१.४. प्रमुख नदी तथा जल भण्डार	८
१.१.५. भू उपयोगको स्थिति	८
१.१.६. जनसंख्या विवरण	८
२. परिच्छेद:२ विपद पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजनाको पृष्ठभूमि र उद्देश्य	
२.१. योजनाको पृष्ठभूमि	९
२.२. विपद पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजनाको उद्देश्य	१०
२.३. विपद पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजनाको अपेक्षित नतिजा	१०
२.४. विपद पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजनाले प्राप्त गर्न खोजेका परिणामहरू	१०
२.५. विपद पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना तर्जुमा प्रकृया	११
२.६. विपद पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजनाको सिमा	१२
२.७. विपद पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजनाको आवश्यकता तथा महत्व	१३
२.८. विपद पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजनाको लक्षित समूह	१३
२.९. पूर्वतयारीका लागि सामान्य मान्यताहरू	१४
३. परिच्छेद:३ विपद् जोखिमको अवस्था	१४
३.१. विगतका विपद्हरूको विश्लेषण	
३.१.१. विगतमा विपद्बाट भएको क्षति	१४
३.१.२. विश्वव्यापी महाब्याधि कोभिड -१९ को जिल्लाको अवस्था	१५
३.१.३. जिल्लाका प्रमुख खोला एवम् नदीहरू र तिनले क्षति गर्ने मुख्य स्थानहरू	१६
३.२. कानुनी नीतिगत तथा संस्थागत व्यवस्था	
३.२.१. नेपालको संविधान, २०७२	१६
३.२.२. विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन ऐन २०७४	१७
३.२.३. स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४	१७
३.२.४. विपद् जोखिम न्यूनीकरण सम्बन्धी राष्ट्रिय नीति २०७५	१७
३.२.५. प्रदेश विपद् व्यवस्थापन ऐन, २०७५	१७
३.३. प्रमुख प्रकोपहरू र प्राथमिकतामा रहेका प्रकोपहरू	१८
३.४. सम्भाव्य प्रकोपको आँकलन तथा सम्भावित प्रभावक्षेत्रको नक्साङ्कन	१९
३.५. विपद् सङ्घटनसन्नता तथा क्षमता विश्लेषण	२२
३.६. प्रकोप घटना पूर्वानुमान तथा पूर्वसूचना प्रणाली विश्लेषण	२२
३.७. सरोकारवाला निकाय, संस्थाहरूको विवरण लेखाजोखा	२२
३.८. मानवीय विषयगत क्षेत्रहरूको लेखाजोखा	२२
३.८.१. विषयगत क्षेत्र (Cluster) को परिचय:	२२
३.८.२. विषयगत क्षेत्रको उद्देश्य	२३
३.८.३. विषयगत क्षेत्रको नेतृत्व गर्ने निकाय र सदस्यहरू	२३
३.८.३.१. समन्वय तथा सूचना व्यवस्थापन विषयगत क्षेत्र	२३
३.८.३.२. खोज तथा उद्धार विषयगत क्षेत्र	२४
३.८.३.३. अस्थायी आवास तथा गैरखाद्य सामग्री व्यवस्थापन विषयगत क्षेत्र	२४

प्रमुख जिल्ला अधिकारी

३.८.३.४.	खाद्य सुरक्षा कृषि तथा जीविकोपार्जन विषयगत क्षेत्र	२५
३.८.३.५.	स्वास्थ्य तथा पोषण विषयगत क्षेत्र	२५
३.८.३.६.	खानेपानी सरसफाइ तथा स्वच्छता व्यवस्थापन विषयगत क्षेत्र	२६
३.८.३.७.	आपत्कालीन संरक्षण विषयगत क्षेत्र	२६
३.८.३.८.	आपत्कालीन शिक्षा विषयगत क्षेत्र	२७
३.८.३.९.	बन्दोवस्ती विषयगत क्षेत्र	२७
३.८.३.१०.	भौतिक पूर्वाधार विषयगत क्षेत्र	२८
४.	परिच्छेद ४ सामान्य पूर्वतयारी योजना	२८
५.	पूर्वानुमानमा आधारित पूर्वतयारी योजना	३३
६.	आपत्कालीन प्रतिकार्य योजना	३५
६.१.	समन्वय तथा सूचना व्यवस्थापन विषयगत क्षेत्र	३५
६.२.	खोज तथा उद्धार विषयगत क्षेत्र	४०
६.३.	अस्थायी आवास तथा गैरखाद्य सामग्री व्यवस्थापन विषयगत क्षेत्र	४५
६.४.	खाद्य सुरक्षा कृषि तथा जीविकोपार्जन विषयगत क्षेत्र	४८
६.५.	स्वास्थ्य तथा पोषण विषयगत क्षेत्र	५२
६.५ (क)	महामारी तथा कोभिड -१९ कोरोना भाइरस	५५
६.६.	खानेपानी सरसफाइ तथा स्वच्छता व्यवस्थापन विषयगत क्षेत्र	५८
६.७.	आपत्कालीन संरक्षण विषयगत क्षेत्र	६२
६.८.	आपत्कालीन शिक्षा विषयगत क्षेत्र	६५
६.९.	बन्दोवस्ती विषयगत क्षेत्र	६८
६.१०.	भौतिक पूर्वाधार विषयगत क्षेत्र	७०
७.	आवश्यकताको लेखाजोखा	
७.१.	विषयगत स्रोत साधनको आँकलन	७३
७.१.१.	समन्वय तथा सूचना क्षेत्र	७३
७.१.२.	खोज तथा उद्धार क्षेत्र	७४
७.१.३.	खाद्य क्षेत्र	७५
७.१.४.	स्वास्थ्य तथा पोषण क्षेत्र	७५
७.१.५.	खानेपानी तथा सरसफाइ क्षेत्र	७६
७.१.६.	संरक्षण क्षेत्र	७६
७.१.७.	शिक्षा क्षेत्र	७६
७.१.८.	आवास तथा गैरखाद्य क्षेत्र	७७
७.२.	जिल्लाका विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य सम्बन्धी क्षमता	
७.२.१.	जिल्लाका स्थानीय तहमा विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य क्षमता सम्बन्धी विवरण	७७
७.३.	अनुमानित लागत	७९
७.४.	आर्थिक श्रोत र उपलब्ध हुने विधि र संयन्त्र	७९
७.४.१.	अन्य निकायहरूसँगको समन्वय र सहकार्य	८०
८.	परिच्छेद: ८ अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा सिकाई योजना	८१
८.१.	लक्ष्य र सूचकहरू	८१
८.२.	अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा सिकाई	८३
अनुसूची १	मोरङ जिल्ला स्थित कार्यालय प्रमुखहरूको विवरण	८४
अनुसूची २	जिल्ला समन्वय समितिका पदाधिकारीहरूको सम्पर्क नम्बरहरू	८७
अनुसूची ३	मोरङ जिल्लाका निर्वाचित स्थानीय पदाधिकारीहरूको सम्पर्क नम्बरहरू	

प्रमुख जिल्ला अधिकारी

अनुसूची ४ नेपाली सेनाको विभिन्न स्थानमा रहेका युनिटका प्रमुखहरूको विवरण	९१
अनुसूची ५ मोरङ जिल्लाको विभिन्न स्थानमा रही कार्यरत नेपाल प्रहरीका कार्यालयका प्रमुखहरू	९२
अनुसूची ६ मोरङ जिल्ला स्थित स. प्र. बल नेपालका युनिटहरूको सम्पर्क नम्बर	९४
अनुसूची ७ मोरङ जिल्लामा कार्यरत राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरका गैरसरकारी संस्थाहरू	९५
अनुसूची ८ मोरङ जिल्लाका स्थानीय तहमा कार्यरत प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतहरू	९५
अनुसूची ९ जिल्ला स्थित विभिन्न कार्यालयहरूका विपद् सम्पर्क व्यक्तिहरू	९६
अनुसूची १० मोरङ जिल्लामा सक्रिय सञ्चारकर्मीहरूको सम्पर्क नम्बर	९७
अनुसूची ११ मोरङ जिल्लामा कार्यरत स्थानीय स्तरका संघसंस्थाहरूको विवरण	९९
अनुसूची १२ स्थानीय तहका स्वास्थ्य शाखा प्रमुख र महिला तथा बालबालिका शाखा प्रमुखहरू	१००
अनुसूची १३ स्थानीय तहका कार्यालयमा विपद् सम्पर्क व्यक्तिहरू	१०१
अनुसूची १४ मोरङ जिल्लामा रहेका एम्बुलेन्स सम्बन्धी विवरण	१०१
अनुसूची १५ मोरङ जिल्लामा रहेका बारुणयन्त्र सम्बन्धी विवरण	१०५
अनुसूची १६ मोरङ जिल्लामा भएका शववाहन सम्बन्धी विवरण	१०५
अनुसूची १७ नेपाली सेनाको श्री भैरव गणमा रहेका खोज तथा उद्धार सामग्रीहरू	१०५
अनुसूची १८ प्रदेश प्रहरी कार्यालय प्रदेश नं १ मा रहेका खोज तथा उद्धार सामग्रीहरूको विवरण	१०६
अनुसूची १९ सशस्त्र प्रहरी बल नेपाल नं. ३ गण हे. क्वा. कंकालिनी मोरङ तथा यस गण मातहतमा रहेको विपद् व्यवस्थापनको जम्मा सामग्रीहरूको विवरण	१०७
अनुसूची २० जिल्ला प्रहरी कार्यालय र मातहतका चौकी, पोष्ट र ईलाकाहरूमा उपलब्ध सामग्रीहरू	१०७
अनुसूची २१ निकायगत भौतिक स्रोत साधनको अवस्था	१०९
अनुसूची २२ विषयगत सदस्य संस्थाको कार्यशर्त	१११
अनुसूची २३ अगुवा सहयोगी संस्थाको कार्यशर्त	१११
अनुसूची २२ आपत्कालीन मानवीय सहयोगको लागि स्फियर मापदण्ड	११२
अनुसूची २३ विपद् प्रारम्भिक द्रुत सर्वेक्षण फाराम	११६
अनुसूची २४ सन्दर्भ सामग्रीहरू	१२०

डा. २
प्रमुख जिल्ला अधिकारी

परिच्छेद: १

१. पृष्ठभूमि

१.१ जिल्लाको परिचय

प्रदेश नं. १ को ऐतिहासिक गौरव बोकेको मोरङ जिल्ला जनसंख्याको दृष्टिकोणले नेपालको दोस्रो तथा विकास सूचकाङ्कको आधारमा चौथो स्थानमा रहेको छ । प्राचीनकालमा विराट राजाको राजधानी मोरङमा रहेको थियो । कालान्तरमा यसै जिल्लामा "हाङ" नामक किरांती राजाले राज्य सञ्चालन गरेको पाइन्छ । त्यसबेला यस प्रशासनिक क्षेत्रलाई "मावारङ" भनिन्थ्यो । पछि, "मावारङ" भन्ने शब्द नै अपभ्रंश भई मोरङ भन्न थालिएको हो भन्ने किंवदन्ती रहेको छ । ८० प्रतिशत भू-भाग तराइले ओगटेको यो जिल्ला पूर्वी नेपालको औद्योगिक एवं व्यापारिक केन्द्रको रूपमा परिचित छ ।

मोरङ जिल्लाको आकृति उत्तर दक्षिण लम्बाईमा आयताकारको छ । जमिनको बनावट अनुसार यस जिल्लामा पहाडी क्षेत्र, भावर क्षेत्र र तराई क्षेत्र रहेको छ । उष्ण, अर्धउष्ण र समशीतोष्ण हावापानी भएको यस जिल्लामा अधिकतम तापक्रम ४२.५ डिग्री से. देखि न्यूनतम ३.७ डिग्री से.सम्म पुग्दछ । वार्षिक औषत वर्षा १८१२ मि.मि. हुने गरेको छ । पहाडी खण्ड निकै विकट रहेतापनि फलफूल तथा तरकारी उत्पादनमा क्रमशः विकसित बन्दैछ । बीचको भावर क्षेत्रमा ढुङ्गेनी माटो भएकोले उत्पादन कम हुन्छ । तराई क्षेत्र समथल तथा मालिलो भएकाले धान, मकै, गहुँ तोरी जस्ता कृषिवाली राम्रो उत्पादन हुन्छ ।

महाभारतकालीन विराट राजाको दरवार, राजारानी धिमाल पोखरी, गोविन्दपुरको सुनवर्षी पोखरी, हरैँचाको किच्चक गढी, डाईनियाको हरिश्चन्द्र गढीलगायत ऐतिहासिक स्थलहरू रहेको मोरङ जिल्ला धार्मिक तथा पर्यटकीय दृष्टिकोणले महत्वपूर्ण छ । सांस्कृतिक विविधता तथा विभिन्न जातजातिको बसोबास भएकोले आ-आफ्नै भेषभुषा तथा रहनसहन र संस्कृति यहाँ देख्न सकिन्छ । उत्पादन, अवसरको उपलब्धता तथा शहरीकरणको बढ्दो प्रभावका कारण अन्य जिल्लाबाट बसाई सरेर आउने क्रम बढ्दो छ ।

१.१.१ भौगोलिक अवस्थिति

पूर्व	झापा र इलाम (मावा खोला)
पश्चिम	सुनसरी जिल्ला (बुढी/केसलिया खोला)
उत्तर	धनकुटा, पाँचथर
दक्षिण	विहार राज्य, भारत
अक्षांश	२६' २०" उत्तर देखि २६' ५३" उत्तर
देशान्तर	८७' ११" पूर्वदेखि ८७' ४१" पूर्व
क्षेत्रफल	१८५५ वर्ग कि.मी
औषत लम्वाई	लगभग ४६ कि.मी. (पूर्व पश्चिम)
औषत चौडाई	लगभग ५४ कि.मी. (उत्तर दक्षिण)
उचाई	समुद्र सतहबाट करिब ६० मी. देखि २४१० मी. सम्म

१.१.२ राजनैतिक तथा प्रशासनिक क्षेत्र विभाजन

प्रदेश नं.	१ राजधानी
जिल्ला सदरमुकाम	विराटनगर
प्रतिनिधि सभा निर्वाचन क्षेत्र	६
प्रदेश सभा निर्वाचन क्षेत्र	१२
महानगरपालिका	१
नगरपालिका	८
गाउँपालिका	८

जिल्ला विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना २०७८, मोरङ

५.२
मोरङ जिल्ला अधिकारी

१.१.३ जलवायु

हावापानी
वार्षिक औषत वर्षा
तापक्रम अधिकतम
तापक्रम न्यूनतम

उष्ण र समशितोष्ण
१८१२ मि.मि.
४०.५' से.
३.७' से.

१.१.४ प्रमुख नदी तथा जल भण्डार

जलभण्डार वा जलश्रोतको हिसाबले मोरङ जिल्लामा प्रसस्तै खोला नाला तथा पोखरीहरू छन् । यहाँका खोलानालाहरू विशेषतः तीन प्रकारका छन् ।

- महाभारत क्षेत्रबाट उत्पत्ति भई आएका जसमा खदम, चिसाङ्ग, मावा, रतुवा, बक्राहा खोला आदि हुन्। यी खोलाहरूमा हिउँद याममा पनि प्रायः पानी बगिरहन्छन् ।
- अन्य समयमा सामान्य पानीको बहाव रहेतापनि वर्षा याममा पानीको बहाव धेरै हुने खहरे तथा अन्य खोलाहरूमा बुढी, सिंघिया, लोहन्द्रा, डाँस, केसलिया, मरिया, बक्रा, बेतौना, जुडी, साखारे आदि छन्। अन्य साना खहरे खोलाहरू पनि प्रशस्तै छन् ।
- साथै यस जिल्लामा उल्लेखनीय तालहरू नभएतापनि गाउँमा साना पोखरीहरू प्रशस्तै पाइन्छन्। जस मध्ये रतुवामाइ नगरपालिकाको सुनवर्षी पोखरी र भोगटेनीको राजारानी धिमाल पोखरीलाई ऐतिहासिक तथा सांस्कृतिक दृष्टिले पनि महत्वपूर्ण मानिन्छ ।

१.१.५ भू-उपयोगको स्थिति

सिनं	कूल क्षेत्रफल	१,८५,५०० हेक्टर
१.	खेतीयोग्य क्षेत्र	१,०५,२७० हेक्टर
२.	सिंचित क्षेत्र	६८,५४० हेक्टर
३.	वन क्षेत्र	४३,१८४ हेक्टर
४.	नदी सडक नहर	४,०६९ हेक्टर
५.	आवास क्षेत्र	५,०५९ हेक्टर
६.	पहाड पाखा बाँझो पर्ति	१५,६०२ हेक्टर

स्रोत: जिल्ला पाश्चिमी मोरङ, २०७०

१.१.६ जनसंख्या विवरण:

वि.स.२०६८ सालको राष्ट्रिय जनगणनाको तथ्यांक अनुसार यस जिल्लाको कुल घरधुरी संख्या २,१३,९९७ र कुल जनसंख्या ९,६५,३७० रहेको छ जस मध्ये पुरुष ४८,३४ र महिला ५१,६६ प्रतिशत रहेको छ ।

पछिल्लो १० वर्षमा जिल्लाको जनसांख्यिक अवस्था:

साल	पुरुष		महिला		कूल जम्मा
	जम्मा	प्रतिशत	जम्मा	प्रतिशत	
२०५८	४,२२,३४८	५०.१३	४,२०,१२४	४९.८७	८,४२,५०७
२०६८	४,६६,७१२	४८.३४	४,९८,६५८	५१.६६	९,६५,३७०

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०६८ तथा जोखिम न्यूनीकरण, पूर्वतयारी तथा विपद् प्रतिकार्य कार्ययोजना २०७३ तथा मोरङ जिल्ला प्रोफाईल, २०७०

जिल्ला विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना २०७८, मोरङ

प्रमुख जिल्ला अधिकारी

विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजनाको पृष्ठभूमि र उद्देश्य

२.१ योजनाको पृष्ठभूमि

नेपाल भूकम्प, बाढी, पहिरो, आगलागी, हावाहुरी, चट्याङ्ग, खडेरी, अतिवृष्टी, शितलहर जस्ता प्रकोपबाट उच्च जोखिममा रहेको छ । यस्ता विपद्बाट जोगाउन र प्रकोप सिर्जित विपद्को समयमा प्रभावकारी रूपमा मानवीय सहायता परिचालन गर्न र सम्बन्धित निकायहरूको जिम्मेवारीलाई प्रष्ट किटान गर्नका लागि विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजनाले महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्दछ। आपत्कालमा गरिने प्रभावकारी मानवीय प्रतिकार्यमा संलग्न निकायहरूको पूर्वतयारीको स्तर र उनीहरूको क्षमता तथा सबै तहमा उपलब्ध स्रोत साधनले ठूलो प्रभाव पर्दछ । तसर्थ प्राकृतिक तथा मानव सिर्जित जुनसुकै खालका विपद्का घटनाबाट हुन सक्ने जीउधनको क्षतिलाई न्यून गर्नका लागि र विपद्को समयमा मानवको जीवन रक्षाकालागि विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना एउटा महत्वपूर्ण पक्ष हो । विपद्बाट हुनसक्ने सम्भावित मानवीय क्षति तथा धन सम्पत्ति र आधारभुत सेवा सुविधाहरूको हानी नोकसानी कम गर्नका साथै विपद्को समयमा प्रभावकारी रूपमा मानवीय सहायता परिचालन गर्न विपद् पूर्वतयारी महत्वपूर्ण हुन्छ । तसर्थ प्राकृतिक तथा गैरप्राकृतिक प्रकोपहरूबाट हुन सक्ने विपद्का घटनाबाट मानिसको जीउधन, विकास पूर्वाधार तथा सेवाहरूको क्षतिलाई कम गर्न विपद् पूर्वतयारी तथा आपत्कालीन प्रतिकार्यलाई मजबुत बनाउन जरुरी छ ।

पूर्वतयारीले विपद्को सामना गर्ने क्षमतालाई वृद्धि गर्ने र समुदायहरूलाई विपद् उत्थानशील गराउने कार्यमा मद्दत पुर्याउँदछ । यसका लागि विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापनमा संलग्न सम्पूर्ण सरोकारवाला निकायहरूको जिम्मेवारीलाई प्रष्ट किटान गरी उनीहरूको पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य क्षमताका साथै स्रोत साधनको उपलब्धता सुनिश्चित गर्नु पर्दछ । यसै सन्दर्भमा गृह मन्त्रालयले तयार गरेको "विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना तर्जुमा मार्गदर्शन २०६७" को आधारमा जिल्ला स्थित सरोकारवालासँग समेत छलफल अन्तरक्रिया गरी जोखिम न्यूनीकरण र सामना गर्ने क्षमताको विकास गर्न जिल्ला विपद् व्यवस्थापन समितिले विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजनालाई हरेक वर्ष अद्यावधिक गर्दै आएको छ। सोही योजनालाई समयसापेक्ष पुनरावलोकन तथा अद्यावधीकरण गर्ने क्रममा "विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना तर्जुमा मार्गदर्शन २०६७ (संसोधन २०७६)" ले निर्धारण गरेका विधि तथा प्रक्रिया पूरा गरी "विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना, मोरङ-२०७८" तर्जुमा गरिएको छ ।

विपद् व्यवस्थापनका विभिन्न चरणमा गरिने कामहरूमध्ये विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना विपद् जोखिम व्यवस्थापनको एक महत्वपूर्ण अंश हो । यसले विपद् पहिले पूर्वतयारी र विपद्को समयमा प्रभावकारी प्रतिकार्य गर्ने कार्यलाई प्राथमिकता दिन्छ । विपद् पूर्वतयारी कार्यले विपद् अघि गरिने पूर्वतयारी कार्यलाई प्राथमिकतामा राखेको हुन्छ र पूर्वतयारी यस योजनाको मुख्य कार्य अथवा मुटु हो । विना पूर्वतयारी प्रभावकारी प्रतिकार्य गर्न नसकिने हुनाले पूर्वतयारीलाई यस योजनाले विशेष महत्व दिने गर्दछ । विपद्बाट उत्पन्न असहज अवस्थामा प्रभावितको खोज तथा उद्धार कार्यलाई व्यवस्थित गर्दै मानवजीवनको रक्षा गर्नु यस योजनाको प्रमुख उद्देश्य रहेको छ ।

२.२ विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजनाका उद्देश्यहरू:

विपद्को समयमा विपद् प्रभावितको जीवन र बहुमूल्य सम्पत्तिको संरक्षण तथा सुरक्षा गरी मानिसमाथि पर्ने प्रतिकूल प्रभावको सामना गर्न स्थानीय साधन तथा स्रोतको अधिकतम उपयोग गर्दै प्रभावित समुदायलाई व्यवस्थित, प्रभावकारी र जवाफदेहीयुक्त मानवीय सहयोग उपलब्ध गराउनु तथा विपद् जोखिम न्यूनीकरणका कार्यलाई संस्थागत रूपमा प्रवर्द्धन गर्नु यस योजनाको मूल उद्देश्य रहेको छ । योजनाका निर्दिष्ट उद्देश्य निम्न बमोजिम छन्

- विपद् प्रभावित व्यक्ति, परिवार र समुदायलाई तत्काल उद्धार गरी मानवीय सहयोग उपलब्ध गराउनु
- विपद् प्रभावित मानिसलाई सुरक्षित र सम्मानजनक जीवनयापनका लागि आधारभूत सहयोग उपलब्ध गराउनु
- विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्यका लागि स्थानीय तहसंगको समन्वय र सहकार्यलाई थप मजबुद बनाउनु ।
- उपलब्ध न्यूनतम साधन-स्रोतको अधिकतम उपयोग गर्दै साधन-स्रोतको खोजी गरी नेपाल सरकारबाट भएका निर्णयको कार्यान्वयन गर्न सरोकारवाला निकाय तथा सङ्घसंस्थासँग प्रभावकारी समन्वय गर्नु ।
- विकास प्रक्रियामा जोखिम न्यूनीकरण विधिहरूलाई मूलप्रवाहीकरण गरी विपद्जन्य जोखिम कम गर्न र विपद्पछिको पुनर्लाभ प्रक्रियालाई अघि बढाउने आधार तयार गर्नु ।

२.३. विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजनाको अपेक्षित नतिजा:

विपद् जोखिम व्यवस्थापन भित्र गरिने विभिन्न चरणका कार्यमध्ये विपद् पहिले जोखिम न्यूनीकरणका आधारभूत कार्य, विपद् परे लगत्तै स्थिति सामान्य नभएसम्म गरिने प्रतिकार्यका लागि पूर्वतयारी र तत्कालीन पुनर्लाभका लागि कार्य गरिने भएकाले यस योजनाबाट विपद् प्रभावित मानिसको अधिकारको रक्षा, आपतकालीन जीविकोपार्जनमा सहयोगका साथै विपद् जोखिम व्यवस्थापनका क्षेत्रमा समेत सहयोग पुग्ने अपेक्षा गरिएको छ । यस योजनाका केही अपेक्षित नतिजा देहायअनुसार हुने प्रक्षेपण गरिएको छ:

- विपद् पहिले गर्नु पर्ने आधारभूत पूर्वतयारीका कार्य सुनिश्चित हुनेछन् ।
- विपद्को समयमा मानवीय सहयोग कार्यलाई प्रभावकारी र व्यवस्थित गर्न सकिनेछ ।
- विपद्को पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्यका लागि सरोकारवाला र समुदायबीच समन्वय र सहकार्यको अभिवृद्धि हुनेछ
- प्रभावितलाई आफ्नो अधिकार र दायित्वको बारेमा सचेत हुने अवसर प्राप्त हुनेछ ।
- उद्धार र राहत जस्ता कार्यमा प्रभावित समुदायको समान पहुँचमा अभिवृद्धि हुनेछ ।
- सामाजिक, सांस्कृतिक मर्यादा तथा सद्भाव अभिवृद्धि भएर विपद्को सामना गर्न सबै एकजुट हुने वातावरण तयार हुनेछ ।
- क्षेत्रगत रूपमा कामको बाँडफाँड भएकाले मानवीय सहयोग पारदर्शी, प्रभावकारी र व्यवस्थित हुनुको साथै सेवाप्रदायक निकायमा जवाफदेहिता र उत्तरदायित्वको भावनाको विकास हुनेछ ।

२.४ विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजनाले प्राप्त गर्न खोजेका परिणामहरू

यस विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजनाले प्राप्त गर्न खोजेका परिणामहरू मुख्यतया देहायअनुसार छन्

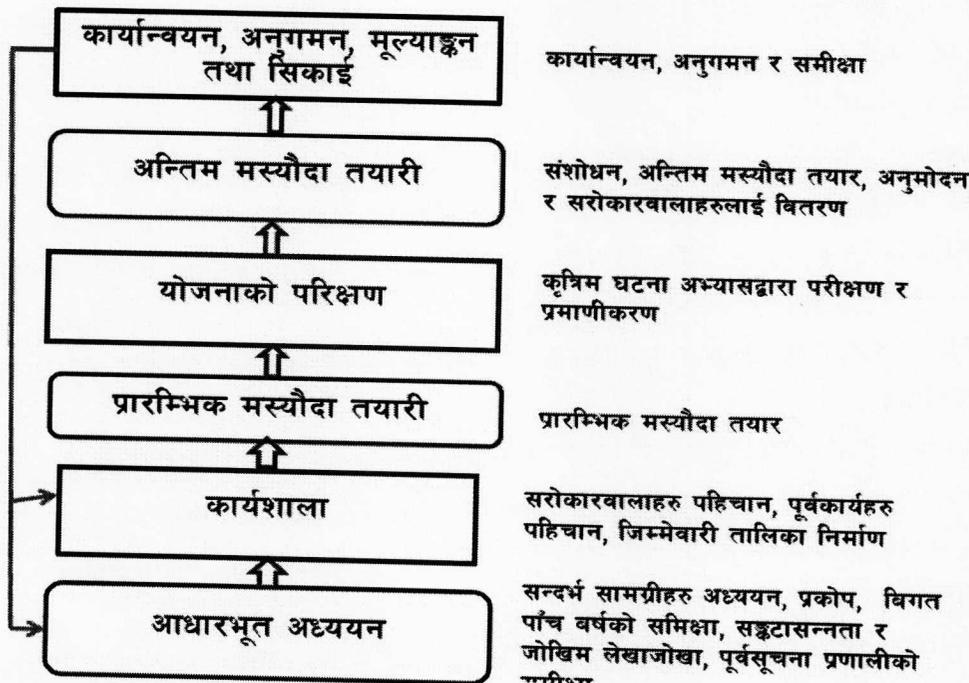
- जिल्लाको समग्र वस्तुस्थिति विवरण,
- विपद्बाट प्रभावित हुन सक्ने क्षेत्र एवं समुदायको संख्या र अवस्थिति,
- उपलब्ध क्षमता (विपद्सँग जुध्ने र प्रतिकार्यमा उपलब्ध हुन सक्ने),
- विपद् जोखिम विश्लेषण,
- पूर्व चेतावनी प्रणाली,
- खोज तथा उद्धार व्यवस्था,
- आश्रय घर (सेल्टर) वा क्याम्प व्यवस्थापन प्रणाली,
- राहत व्यवस्था र वितरण,
- खाद्य सामग्री र गौर खाद्य सामग्रीको भण्डार अवस्था,
- प्रतिकार्यमा संलग्न साझेदारहरूको भूमिका र जिम्मेवारीको निर्धारण,

- हरेक निकायमा विपद् सम्पर्क व्यक्तिको पहिचान र विपद्को समयमा नियमित सञ्चार सम्पर्कको व्यवस्था,
- मानवीय सहायताकर्मिले गर्ने सहयोग (जिम्मेवारी कसले, कहिले, कहाँ, कसरी उपलब्ध गराउने हो सोको पहिचान) उपलब्ध गराइएको हुनेछ।
- सरोकारवाला सरकारी तथा गैर सरकारी संघ/संस्थाको विपद् व्यवस्थापनसम्बन्धी क्षमता अभिवृद्धि हुने

२.५ विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना तर्जुमा प्रक्रिया

विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना तर्जुमा प्रकृया केवल "योजना तर्जुमा" गर्ने मात्र नभई यो भैरहेको योजनालाई नियमित रूपमा पुनरावलोकन तथा अद्यावधिक गर्ने र चेतना अभिवृद्धि गर्ने महत्वपूर्ण कार्य हो ।

सम्बन्धित तहमा कार्यरत विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापनमा संलग्न निकायहरूसंगको सहकार्यमा विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना तर्जुमा गर्ने मुख्य जिम्मेवारी सम्बन्धित विपद् व्यवस्थापन समितिको भए अनुरूप विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना तर्जुमाको अवधारणागत ढाँचा तल प्रस्तुत गरिएको छ ।

उपरोक्त मार्गदर्शनको खाकालाई अनुसरण गर्ने क्रममा विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना तर्जुमा गर्नका लागि सर्वप्रथम २०७७/१२/३० गते जिल्ला प्रशासन कार्यालयमा सम्पन्न बैठकबाट DPRP निर्माण कार्य प्रारम्भ गर्न निर्देश भए बमोजिम आवश्यक तयारी गरी गतवर्ष नै पहिचान गरिएका १० वटा विषयगत क्षेत्र (Cluster) का आधारमा योजना लेखन गरिएको थियो। यसवर्ष कोभिड १९ का कारण क्लस्टरहरूको बैठक बस्न नसकिएकाले गतवर्षको क्लस्टर बैठकले तयार गरेको योजनालाई क्लस्टर प्रमुखहरूले परिमार्जन गरेका आधारमा विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना, २०७७ लाई समयसापेक्ष पुनरावलोकन तथा अद्यावधिक समेत गरी योजनाको मस्यौदा तयार भयो । प्रस्तुत मस्यौदा उपर मिति २०७८/०३/०४ गते जिल्ला विपद् व्यवस्थापन समितिको बैठकमा छलफल एवं बिश्लेषण भई प्राप्त भएका राय सुझावहरूलाई समेत समावेश गरी जिल्ला विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना, मोरङ-२०७८ तयार गरिएको छ ।

२.६ विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजनाका सीमा:

यस योजनाका निम्नअनुसार सीमा रहेका छन्

१. यस योजनाले विगतको अनुभवको आधारमा प्रकोप तथा विपद्का मुख्य स्रोतहरू - बाढी, डुबान, आगलागी, चट्याङ जस्ता विपद्का घटनाबाट प्रभावित घरधुरी एवम् परिवार संख्याहरूबाट अनुमान गरिएको छ । यस आधारमा बाढी, डुबान, आगलागी र चट्याङबाट चालु २०७८ सालमा प्रभावित हुन सक्ने परिवार ३,७३५ र जनसंख्या १५,६२० लाई आधार मानी विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना तर्जुमा गरिएको छ । पूर्वतयारी र प्रकोपको स्तर अनुसार वास्तविक क्षति तथा नोक्सानीको आकार घटबढ हुन सक्नेछ ।
२. कार्ययोजना राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय मान्यता अनुरूप क्षेत्रगत (Cluster) अवधारणाका आधारमा तर्जुमा गरिएको छ । जिल्ला स्थित मानवीय सहायतामा संलग्न निकाय तथा संस्थाहरूले आफ्नो नेतृत्वलाई प्रभावकारी नबनाएको खण्डमा क्षेत्रगत अवधारणाको कार्यान्वयन कमजोर हुन सक्नेछ ।
३. विपद् जोखिम व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी बनाउन विपद् स्थल, बन्दोवस्ती व्यवस्थापन र आपत्कालीन स्वास्थ्य सेवा योजना महत्वपूर्ण हुन्छ । अतः यस योजनामा उल्लेख भए अनुरूप विभिन्न विषयगत समितिका बैठकहरू बसी यस सम्बन्धमा थप गृहकार्य गरी स्पष्टता कायम गर्न सकिएमा मात्र यो योजना प्रभावकारी हुन सक्नेछ ।
४. विपद् पर्दाको अवस्थामा योजना अनुरूप मानवीय सहयोग उपलब्ध गराउन जिल्ला विपद् व्यवस्थापन समितिसँग स्रोतको अभाव हुन सक्ने भएकोले योजना अनुरूप विपद् प्रतिकार्यका कार्यक्रम सञ्चालन गर्न संघीय सरकार, प्रादेशिक सरकार र मानवीय सहायतामा संलग्न संघसंस्थाहरूको सहयोग लिनुपर्ने अवस्था छ ।
५. प्रतिकार्य योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न जिल्ला विपद् व्यवस्थापन समितिले क्षेत्रगत रूपमा दक्ष जनशक्ति तयार गर्नुपर्नेछ ।
६. यस योजनामा समुदायस्तरमा गएर सूचना संकलन गरिएको छैन जसले कति घरधुरी प्रभावित हुन सक्छन् भनेर यकिन तथ्यांक लिन सकिएको छैन । विगतका वर्षहरूको उपलब्ध विवरणहरू र बाढीको घटनामा प्रभावित जनसंख्यामध्ये शिविरमा आश्रीत हुनु परेको विवरणलाई आधार मानी प्रभावित हुन सक्ने घरधुरी र जनसंख्या लिइएको छ ।
७. योजना कार्यान्वयन गर्ने सन्दर्भमा सम्बन्धित सरकारी कार्यालय, स्थानीय तह, सुरक्षा निकाय, नीजि क्षेत्र, गैर सरकारी तथा अन्तर्राष्ट्रिय गैर सरकारी क्षेत्र, संयुक्त राष्ट्र संघका निकायहरूले वार्षिक योजना बनाउँदा यसमा रहेका पक्षहरूलाई समेत समेटी योजनामा राख्ने र बजेट छुट्याउनुपर्ने हुन्छ ।

२.७ विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजनाको आवश्यकता तथा महत्व

विपद् व्यवस्थापन भित्र गरिने विभिन्न चरणका कार्यहरू मध्ये प्रतिकार्य योजना विपद्का घटना घटे लगत्तै देखि स्थिति सामान्य नभएसम्म कार्यान्वयन हुन्छ । विपद्को यो समय ज्यादै संवेदनशील भएको र यस समयमा गरिने मानवीय सहयोगका कार्यले क्षति तथा नोक्सानी उल्लेख्य मात्रामा घटाउन सकिने भएकाले यस योजनाको निकै ठूलो महत्व रहेको हुन्छ । विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजनाको आवश्यकता र महत्वलाई निम्नानुसार उल्लेख गरिएको छः

- मानवीय सहायता एवम् विपद् जोखिम व्यवस्थापनमा संलग्न निकाय एवं उपलब्ध स्रोत साधन पहिचान गराउँछ ।
- विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्यका लागि अपुग स्रोत (खाडल) पहिचान गरी त्यसको पूर्तिको व्यवस्था गर्न आवश्यक वातावरण मिलाउँछ ।

- विपद् जोखिम व्यवस्थापनमा विभिन्न विषयक्षेत्र अन्तर्गतका निकायहरूको भूमिका निर्धारण गरी विपद्का असरहरूको सामना गर्न एकीकृत प्रयासलाई सुनिश्चित गर्छ ।
- विपद्को समयमा मानवीय सहयोगलाई व्यवस्थित गर्ने सुनिश्चितता दिन्छ ।
- विपद्को जोखिम कम गर्न सरोकारवाला र समुदायलाई हातेमालो गर्ने प्रेरणा दिन्छ ।
- विपद् प्रभावितहरूलाई आफ्नो अधिकार र दायित्वकोबारेमा सचेत गराउँछ ।
- उद्धार र राहत जस्ता कार्यमा प्रभावित समुदायको समान पहुँचको प्रत्याभूति गर्छ ।
- आपत्कालीन समयमा सूचना र जानकारी प्रक्षेपणलाई व्यवस्थित गर्न सहयोग गर्छ ।
- सामाजिक, सांस्कृतिक मर्यादा तथा सद्भाव अभिवृद्धिको लागि मार्ग प्रशस्त गर्छ ।
- खानेपानी, सरसफाई र स्वच्छता प्रवर्द्धनका विषयलाई व्यवस्थित गर्न सहयोग गर्छ ।
- स्रोतको सही सदुपयोग गरी प्रभावित समुदायलाई प्रकोपको पीडाबाट मुक्ति दिने बाटो तयार गर्छ ।
- क्षेत्रगत रूपमा कामको बाँडफाँड हुने हुँदा मानवीय सहयोग पारदर्शी, प्रभावकारी र व्यवस्थित हुनुको साथै सेवाप्रदायकमा जवाफदेही र उत्तरदायित्वको भावनाको विकास गराउँछ ।

२.८ विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजनाको लक्षित समूह

यस जिल्लामा बाढी डुवान, चट्याङ्ग, हावाहुरी, पहिरो, जनावर आतङ्क आदि प्रकोपहरू समस्याहरूको रूपमा बढ्दो क्रममा छन्। यसै आ.ब.को विवरण अनुसार बाढी तथा डुवानमा भएको क्षति बाहेक मात्रै अन्दाजी रु. ६ करोड ८ लाख बराबरको क्षति यस जिल्लाले भोगिसकेको छ। तसर्थ विगतका वर्षहरूको प्रभाव तथा क्षतिलाई मध्यनजर एवंम् बिश्लेषण गर्दा यस वर्ष पनि धेरै घरपरिवार साथै जनसंख्या प्रभावित हुने देखिन्छ। विगतका आ.व.हरूमा बाढी, आगलागी, चट्याङ्ग आदिबाट प्रभावित घरधुरी तथा जनसंख्याको आधार मानी आगामी आ.ब.को लागि जम्मा ३,७३५ घरधुरी तथा १५,६२० जनसंख्या प्रभावित हुनसक्ने अनुमान गरिएको छ। यो प्रभावित घरधुरी तथा जनसंख्या अनुमान गर्दा हाल जिल्लामा रहेको तथा जम्मा हुनसक्ने स्रोत साधनलाई मध्यनजर गरी यो योजना तर्जुमा गरिएको छ ।

२.९ पूर्वतयारीका लागि सामान्य मान्यताहरू

पूर्वतयारी कार्य गर्दा सबै साझेदारहरूले अपनाउनु पर्ने सामान्य सिद्धान्तहरू देहाय बमोजिम हुने छन्

- जिल्ला प्रशासन कार्यालय तथा जिल्ला विपद् व्यवस्थापन समिति मार्फत एकद्वार नीति अनुरूप समग्र समन्वयको काम हुनेछ । प्रमुख जिल्ला अधिकारी वा जिल्ला विपद् व्यवस्थापन समितिले समन्वयका लागि अन्य संघसंस्थाहरूको सहयोग लिन सकिने छ ।
- विषयगत इकाईबाट समेत आवश्यक समन्वय गर्ने र समन्वय गर्दा मुख्य माग वा आधारभूत आवश्यकता पुरा गर्ने विषयलाई बढी ध्यान दिनु पर्नेछ ।
- विपद् पूर्वतयारी एवं उद्धार कार्यका लागि दक्ष जनशक्ति, आर्थिक, भौतिक सुविधा तथा स्थानीय सञ्जालमा आधारित गैरसरकारी संस्थाहरू भएकाले त्यस्ता संस्थाहरूलाई क्षमता अनुसार प्रभावकारी रूपमा परिचालन गरिनेछ ।
- पूर्व निर्धारित रूपमा समन्वय, सहयोग, साझेदारी, सहकार्य, निर्देशन र नियन्त्रणको कार्यमा एकरूपता कायम गरिनेछ ।

डा.ग.प.
प्रमुख जिल्ला अधिकारी

परिच्छेद: ३
विपद् जोखिमको अवस्था

३.१. विगतका विपद्हरूको विश्लेषण

यस जिल्लामा महाभारत र चुरे पर्वतमालाबाट उत्पन्न भएर बग्ने दर्जनौं साना तथा ठूला नदीले उत्पन्न गर्ने विपद्का कारण मोरङ जिल्लाका विभिन्न क्षेत्रहरू वर्षेनी जोखिम झेलन बाध्य भएका छन् । विपद् पूर्वतयारीका बिषयमा पर्याप्त ज्ञानको अभाव, नदी कटान क्षेत्रहरूमा कमजोर तटबन्ध, वर्षेनी नदीले आफ्नो बहाव परिवर्तन गर्दै जानु, प्राकृतिक श्रोत साधनको अत्यधिक दोहन, विकास निर्माणका कामहरू विपद् मैत्री नहुनु आदि यसका मुख्य कारण रहेका छन् । वर्षायाममा थोरै समयमा अति पानी पर्नु लामो समयसम्म पानी पर्नु, खोला खोल्सामा अत्यधिक पानी बग्नु, पहिरोग्रस्त क्षेत्र र नदी किनारका बासिन्दा बिस्थापित हुनु, खेतीयोग्य जमिनमा क्षति हुनु, कृषि बाली तथा पशु चौपायाको क्षति आईपर्नु, भौतिक तथा मानवीय क्षति जस्ता विपद्जन्य घटना आई पर्ने गरेका छन् ।

३.१.१ विगतमा विपद्बाट भएको क्षति

विपद्	२०७५		२०७६			२०७७			२०६६ देखि २०७७ सम्म प्रभावित
	मानवीय क्षति	प्रभावित परिवार	मानवीय क्षति	प्रभावित परिवार	आर्थिक क्षति	मानवीय क्षति	प्रभावित परिवार	आर्थिक क्षति	
बाढी तथा डुवान	२६	४७०	११	४३६१	१२,००,०००।	४५	१४३	३,३८,१६,०००।	१७,०२८ परिवार
आगलागी	७	१३९	३	९४	५,३१,००,०००।	८	१८७	९,९०,४३,२००।	१,६५८ वटा घटना
चट्याङ	१२	१२	१४	२४	५०,००,०००.	३	९	३,५०,०००।	९८ घटना
हावाहुरी	१	१५	-	१५	६,००,०००।	०	१८	२५,७७,०००।	८०० घटना
सडक दुर्घटना	१०९	५४५	१०५	५२५					४२३ वटा दुर्घटना
हात्ती आतङ्क	-	-	-	-	९,००,०००।	२	१३	५,३०,०००।	
जम्मा	१५०	४१,८०२	१५५	१,१८१	९ करोड ७३ लाख २२ हजार	१३३	५,०१९	१३ करोड ६३ लाख १६ हजार २००	

स्रोत: जिल्ला प्रशासन कार्यालय तथा जिल्ला प्रहरी कार्यालय मोरङ २०७८

३.१.२ विश्वव्यापी महाब्याधि कोभिड -१९ को जिल्लाको अवस्था: मिति २०७८ जेष्ठ ३१ सम्म

क्र. सं.	स्थानीय तहको नाम	२०७८ असार १३ गते			२०७८ असार १३ गतेसम्मको			निको भएको	जम्मा मृत्यु	सम्पर्क नम्बर	कै
		महिला	पुरुष	जम्मा	महिला	पुरुष	जम्मा				

जिल्ला विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना २०७८, मोरङ

प्रमुख जिल्ला अधिकारी

परिच्छेद: २

विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजनाको पृष्ठभूमि र उद्देश्य

२.१ योजनाको पृष्ठभूमि

नेपाल भूकम्प, बाढी, पहिरो, आगलागी, हावाहुरी, चट्याङ, खडेरी, अतिवृष्टी, शितलहर जस्ता प्रकोपबाट उच्च जोखिममा रहेको छ । यस्ता विपद्बाट जोगाउन र प्रकोप सिर्जित विपद्को समयमा प्रभावकारी रूपमा मानवीय सहायता परिचालन गर्न र सम्बन्धित निकायहरूको जिम्मेवारीलाई प्रष्ट किटान गर्नका लागि विपद्पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजनाले महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्दछ। आपत्कालमा गरिने प्रभावकारी मानवीय प्रतिकार्यमा संलग्न निकायहरूको पूर्वतयारीको स्तर र उनीहरूको क्षमता तथा सबै तहमा उपलब्ध स्रोत साधनले ठूलो प्रभाव पर्दछ । तसर्थ प्राकृतिक तथा मानव सिर्जित जुनसुकै खालका विपद्का घटनाबाट हुन सक्ने जीउधनको क्षतिलाई न्यून गर्नका लागि र विपद्को समयमा मानवको जीवन रक्षाकालागि विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना एउटा महत्वपूर्ण पक्ष हो । विपद्बाट हुनसक्ने सम्भावित मानवीय क्षति तथा धन सम्पत्ति र आधारभुत सेवा सुविधाहरूको हानी नोकसानी कम गर्नका साथै विपद्को समयमा प्रभावकारी रूपमा मानवीय सहायता परिचालन गर्न विपद् पूर्वतयारी महत्वपूर्ण हुन्छ । तसर्थ प्राकृतिक तथा गैरप्राकृतिक प्रकोपहरूबाट हुन सक्ने विपद्का घटनाबाट मानिसको जीउधन, विकास पूर्वाधार तथा सेवाहरूको क्षतिलाई कम गर्न विपद् पूर्वतयारी तथा आपत्कालीन प्रतिकार्यलाई मजबुत बनाउन जरुरी छ ।

पूर्वतयारीले विपद्को सामना गर्ने क्षमतालाई वृद्धि गर्ने र समुदायहरूलाई विपद् उत्थानशील गराउने कार्यमा मद्दत पुर्याउँदछ । यसका लागि विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापनमा संलग्न सम्पूर्ण सरोकारवाला निकायहरूको जिम्मेवारीलाई प्रष्ट किटान गरी उनीहरूको पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य क्षमताका साथै स्रोत साधनको उपलब्धता सुनिश्चित गर्नु पर्दछ । यसै सन्दर्भमा गृह मन्त्रालयले तयार गरेको "विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना तर्जुमा मार्गदर्शन २०६७" को आधारमा जिल्ला स्थित सरोकारवालासँग समेत छलफल अन्तरक्रिया गरी जोखिम न्यूनीकरण र सामना गर्ने क्षमताको विकास गर्न जिल्ला विपद् व्यवस्थापन समितिले विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजनालाई हरेक वर्ष अद्यावधिक गर्दै आएको छ । सोही योजनालाई समयसापेक्ष पुनरावलोकन तथा अद्यावधीकरण गर्ने क्रममा "विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना तर्जुमा मार्गदर्शन २०६७(संसोधन २०७६)" ले निर्धारण गरेका विधि तथा प्रक्रिया पूरा गरी "विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना, मोरङ-२०७८" तर्जुमा गरिएको छ ।

विपद् व्यवस्थापनका विभिन्न चरणमा गरिने कामहरूमध्ये विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना विपद् जोखिम व्यवस्थापनको एक महत्वपूर्ण अंश हो । यसले विपद् पहिले पूर्वतयारी र विपद्को समयमा प्रभावकारी प्रतिकार्य गर्ने कार्यलाई प्राथमिकता दिन्छ । विपद् पूर्वतयारी कार्यले विपद् अघि गरिने पूर्वतयारी कार्यलाई प्राथमिकतामा राखेको हुन्छ र पूर्वतयारी यस योजनाको मुख्य कार्य अथवा मुटु हो । विना पूर्वतयारी प्रभावकारी प्रतिकार्य गर्न नसकिने हुनाले पूर्वतयारीलाई यस योजनाले विशेष महत्व दिने गर्दछ । विपद्बाट उत्पन्न असहज अवस्थामा प्रभावितको खोज तथा उद्धार कार्यलाई ब्यवस्थित गर्दै मानवजीवनको रक्षा गर्नु यस योजनाको प्रमुख उद्देश्य रहेको छ ।

२.२ विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजनाका उद्देश्यहरू:

विपद्को समयमा विपद् प्रभावितको जीवन र बहुमूल्य सम्पत्तिको संरक्षण तथा सुरक्षा गरी मानिसमाथि पर्ने प्रतिकूल प्रभावको सामना गर्न स्थानीय साधन तथा स्रोतको अधिकतम उपयोग गर्दै प्रभावित समुदायलाई व्यवस्थित, प्रभावकारी र जवाफदेहीयुक्त मानवीय सहयोग उपलब्ध गराउनु तथा विपद् जोखिम न्यूनीकरणका कार्यलाई संस्थागत रूपमा प्रवर्द्धन गर्नु यस योजनाको मूल उद्देश्य रहेको छ । योजनाका निर्दिष्ट उद्देश्य निम्न बमोजिम छन्

- विपद् प्रभावित व्यक्ति, परिवार र समुदायलाई त्कोल उद्धार गरी मानवीय सहयोग उपलब्ध गराउनु
- विपद् प्रभावित मानिसलाई सुरक्षित र सम्मानजनक जीवनयापनका लागि आधारभूत सहयोग उपलब्ध गराउनु
- विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्यका लागि स्थानीय तहसंगको समन्वय र सहकार्यलाई थप मजबुद बनाउनु ।
- उपलब्ध न्यूनतम साधन-स्रोतको अधिकतम उपयोग गर्दै साधन-स्रोतको खोजी गरी नेपाल सरकारबाट भएका निर्णयको कार्यान्वयन गर्न सरोकारवाला निकाय तथा सङ्घसंस्थासँग प्रभावकारी समन्वय गर्नु ।
- विकास प्रक्रियामा जोखिम न्यूनीकरण विधिलाई मूलप्रवाहीकरण गरी विपद्जन्य जोखिम कम गर्न र विपद्पछिको पुनर्लाभ प्रक्रियालाई अघि बढाउने आधार तयार गर्नु ।

२.३. विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजनाको अपेक्षित नतिजा:

विपद् जोखिम व्यवस्थापन भित्र गरिने विभिन्न चरणका कार्यमध्ये विपद् पहिले जोखिम न्यूनीकरणका आधारभूत कार्य, विपद् परे लगत्तै स्थिति सामान्य नभएसम्म गरिने प्रतिकार्यका लागि पूर्वतयारी र तत्कालीन पुनर्लाभका लागि कार्य गरिने भएकाले यस योजनाबाट विपद् प्रभावित मानिसको अधिकारको रक्षा, आपतकालीन जीविकोपार्जनमा सहयोगका साथै विपद् जोखिम व्यवस्थापनका क्षेत्रमा समेत सहयोग पुग्ने अपेक्षा गरिएको छ । यस योजनाका केही अपेक्षित नतिजा देहायअनुसार हुने प्रक्षेपण गरिएको छ:

- विपद् पहिले गर्नु पर्ने आधारभूत पूर्वतयारीका कार्य सुनिश्चित हुनेछन् ।
- विपद्को समयमा मानवीय सहयोग कार्यलाई प्रभावकारी र व्यवस्थित गर्न सकिनेछ ।
- विपद्को पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्यका लागि सरोकारवाला र समुदायबीच समन्वय र सहकार्यको अभिवृद्धि हुनेछ
- प्रभावितलाई आफ्नो अधिकार र दायित्वको बारेमा सचेत हुने अवसर प्राप्त हुनेछ ।
- उद्धार र राहत जस्ता कार्यमा प्रभावित समुदायको समान पहुँचमा अभिवृद्धि हुनेछ ।
- सामाजिक, सांस्कृतिक मर्यादा तथा सद्भाव अभिवृद्धि भएर विपद्को सामना गर्न सबै एकजुट हुने वातावरण तयार हुनेछ ।
- क्षेत्रगत रूपमा कामको बाँडफाँड भएकाले मानवीय सहयोग पारदर्शी, प्रभावकारी र व्यवस्थित हुनुको साथै सेवाप्रदायक निकायमा जवाफदेहीता र उत्तरदायित्वको भावनाको विकास हुनेछ ।

२.४ विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजनाले प्राप्त गर्न खोजेका परिणामहरू

यस विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजनाले प्राप्त गर्न खोजेका परिणामहरू मुख्यतया देहायअनुसार छन्

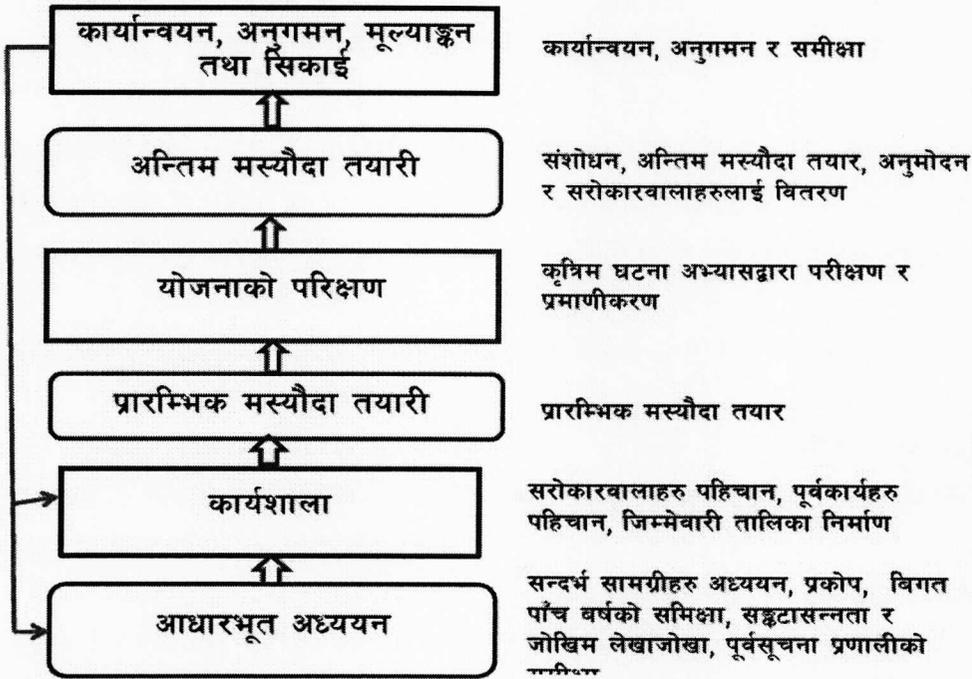
- जिल्लाको समग्र वस्तुस्थिति विवरण,
- विपद्बाट प्रभावित हुन सक्ने क्षेत्र एवं समुदायको संख्या र अवस्थिति,
- उपलब्ध क्षमता (विपद्सँग जुध्ने र प्रतिकार्यमा उपलब्ध हुन सक्ने),
- विपद् जोखिम विश्लेषण,
- पूर्व चेतावनी प्रणाली,
- खोज तथा उद्धार व्यवस्था,
- आश्रय घर (सेल्टर) वा क्याम्प व्यवस्थापन प्रणाली,
- राहत व्यवस्था र वितरण,
- खाद्य सामग्री र गैर खाद्य सामग्रीको भण्डार अवस्था,
- प्रतिकार्यमा संलग्न साझेदारहरूको भूमिका र जिम्मेवारीको निर्धारण,

- हरेक निकायमा विपद् सम्पर्क व्यक्तिको पहिचान र विपद्को समयमा नियमित सञ्चार सम्पर्कको व्यवस्था,
- मानवीय सहायताकर्मीले गर्ने सहयोग (के, कसले, कहिले, कहाँ, कसरी उपलब्ध गराउने हो सोको पहिचान) उपलब्ध गराइएको हुनेछ ।
- सरोकारवाला सरकारी तथा गैर सरकारी संघ/संस्थाको विपद् व्यवस्थापनसम्बन्धी क्षमता अभिवृद्धि हुने

२.५ विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना तर्जुमा प्रक्रिया

विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना तर्जुमा प्रकृया केवल “योजना तर्जुमा” गर्ने मात्र नभई यो भैरहेको योजनालाई नियमित रूपमा पुनरावलोकन तथा अद्यावधिक गर्ने र चेतना अभिवृद्धि गर्ने महत्वपूर्ण कार्य हो ।

सम्बन्धित तहमा कार्यरत विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापनमा संलग्न निकायहरूसंगको सहकार्यमा विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना तर्जुमा गर्ने मुख्य जिम्मेवारी सम्बन्धित विपद् व्यवस्थापन समितिको भए अनुरूप विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना तर्जुमाको अवधारणागत ढाँचा तल प्रस्तुत गरिएको छ ।

उपरोक्त मार्गदर्शनको खाकालाई अनुसरण गर्ने क्रममा विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना तर्जुमा गर्नका लागि सर्वप्रथम २०७७/१२/३० गते जिल्ला प्रशासन कार्यालयमा सम्पन्न बैठकबाट DPRP निर्माण कार्य प्रारम्भ गर्न निर्देश भए बमोजिम आवश्यक तयारी गरी गतवर्ष नै पहिचान गरिएका १० वटा विषयगत क्षेत्र (Cluster)का आधारमा योजना लेखन गरिएको थियो। यसवर्ष कोभिड १९ का कारण क्लस्टरहरूको बैठक बस्न नसकिएकाले गतवर्षको क्लस्टर बैठकले तयार गरेको योजनालाई क्लस्टर प्रमुखहरूले परिमार्जन गरेका आधारमा विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना, २०७७ लाई समयसापेक्ष पुनरावलोकन तथा अद्यावधिक समेत गरी योजनाको मस्यौदा तयार भयो। प्रस्तुत मस्यौदा उपर मिति २०७८/०३/०४ गते जिल्ला विपद् व्यवस्थापन समितिको बैठकमा छलफल एवं बिश्लेषण भई प्राप्त भएका राय सुझावहरूलाई समेत समावेश गरी जिल्ला विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना, मोरङ-२०७८ तयार गरिएको छ ।

२.६ विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजनाका सीमा

यस योजनाका निम्नअनुसार सीमा रहेका छन्

१. यस योजनाले विगतको अनुभवको आधा भाग प्रकोप तथा विपद्का मुख्य स्रोतहरू - बाढी, डुबान, आगलागी, चट्याङ जस्ता विपद्का घटनाबाट प्रभावित घरधुरी एवम् परिवार संख्याहरूबाट अनुमान गरिएको छ । यस आधारमा बाढी, डुबान, आगलागी र चट्याङबाट चालु २०७८ सालमा प्रभावित हुन सक्ने परिवार ३,७३५ र जनसंख्या १५,६२० लाई आधार मानी विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना तर्जुमा गरिएको छ । पूर्वतयारी र प्रकोपको स्तर अनुसार वास्तविक क्षति तथा नोक्सानीको आकार घटबढ हुन सक्नेछ ।
२. कार्ययोजना राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय मान्यता अनुरूप क्षेत्रगत (Cluster) अवधारणाका आधारमा तर्जुमा गरिएको छ । जिल्ला स्थित मानवीय सहायतामा संलग्न निकाय तथा संस्थाहरूले आफ्नो नेतृत्वलाई प्रभावकारी नबनाएको खण्डमा क्षेत्रगत अवधारणाको कार्यान्वयन कमजोर हुन सक्नेछ ।
३. विपद् जोखिम व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी बनाउन विपद् स्थल, बन्दोवस्ती व्यवस्थापन र आपत्कालीन स्वास्थ्य सेवा योजना महत्वपूर्ण हुन्छ । अतः यस योजनामा उल्लेख भए अनुरूप विभिन्न विषयगत समितिका बैठकहरू बसी यस सम्बन्धमा थप गृहकार्य गरी स्पष्टता कायम गर्न सकिनेमा मात्र यो योजना प्रभावकारी हुन सक्नेछ ।
४. विपद् पर्दाको अवस्थामा योजना अनुरूप मानवीय सहयोग उपलब्ध गराउन जिल्ला विपद् व्यवस्थापन समितिसँग स्रोतको अभाव हुन सक्ने भएकोले योजना अनुरूप विपद् प्रतिकार्यका कार्यक्रम सञ्चालन गर्न संघीय सरकार, प्रादेशिक सरकार र मानवीय सहायतामा संलग्न संघसंस्थाहरूको सहयोग लिनुपर्ने अवस्था छ ।
५. प्रतिकार्य योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न जिल्ला विपद् व्यवस्थापन समितिले क्षेत्रगत रूपमा दक्ष जनशक्ति तयार गर्नुपर्नेछ ।
६. यस योजनामा समुदायस्तरमा गएर सूचना संकलन गरिएको छैन जसले कति घरधुरी प्रभावित हुन सक्छन् भनेर यकिन तथ्यांक लिन सकिएको छैन । विगतका वर्षहरूको उपलब्ध विवरणहरू र बाढीको घटनामा प्रभावित जनसंख्यामध्ये शिविरमा आश्रीत हुनु परेको विवरणलाई आधार मानी प्रभावित हुन सक्ने घरधुरी र जनसंख्या लिइएको छ ।
७. योजना कार्यान्वयन गर्ने सन्दर्भमा सम्बन्धित सरकारी कार्यालय, स्थानीय तह, सुरक्षा निकाय, नीजि क्षेत्र, गैर सरकारी तथा अन्तर्राष्ट्रिय गैर सरकारी क्षेत्र, संयुक्त राष्ट्र संघका निकायहरूले वार्षिक योजना बनाउँदा यसमा रहेका पक्षहरूलाई समेत समेटी योजनामा राख्ने र बजेट छुट्याउनुपर्ने हुन्छ ।

२.७ विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजनाको आवश्यकता तथा महत्व

विपद् व्यवस्थापन भित्र गरिने विभिन्न चरणका कार्यहरू मध्ये प्रतिकार्य योजना विपद्का घटना घटे लगत्तै देखि स्थिति सामान्य नभएसम्म कार्यान्वयन हुन्छ । विपद्को यो समय ज्यादै संवेदनशील भएको र यस समयमा गरिने मानवीय सहयोगका कार्यले क्षति तथा नोक्सानी उल्लेख्य मात्रामा घटाउन सकिने भएकाले यस योजनाको निकै ठूलो महत्व रहेको हुन्छ । विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजनाको आवश्यकता र महत्वलाई निम्नानुसार उल्लेख गरिएको छः

- मानवीय सहायता एवम् विपद् जोखिम व्यवस्थापनमा संलग्न निकाय एवं उपलब्ध स्रोत साधन पहिचान गराउँछ ।
- विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्यका लागि अपुग स्रोत (खाडल) पहिचान गरी त्यसको पूर्तिको व्यवस्था गर्न आवश्यक वातावरण मिलाउँछ ।

- विपद् जोखिम व्यवस्थापनमा विभिन्न विषयक्षेत्र अन्तर्गतका निकायहरूको भूमिका निर्धारण गरी विपद्का असरहरूको सामना गर्न एकीकृत प्रयासलाई सुनिश्चित गर्छ ।
- विपद्को समयमा मानवीय सहयोगलाई व्यवस्थित गर्ने सुनिश्चितता दिन्छ ।
- विपद्को जोखिम कम गर्न सरोकारवाला र समुदायलाई हातेमालो गर्ने प्रेरणा दिन्छ ।
- विपद् प्रभावितहरूलाई आफ्नो अधिकार र दायित्वकोबारेमा सचेत गराउँछ ।
- उद्धार र राहत जस्ता कार्यमा प्रभावित समुदायको समान पहुँचको प्रत्याभूति गर्छ ।
- आपत्कालीन समयमा सूचना र जानकारी प्रक्षेपणलाई व्यवस्थित गर्न सहयोग गर्छ ।
- सामाजिक, सांस्कृतिक मर्यादा तथा सद्भाव अभिवृद्धिको लागि मार्ग प्रशस्त गर्छ ।
- खानेपानी, सरसफाई र स्वच्छता प्रवर्द्धनका विषयलाई व्यवस्थित गर्न सहयोग गर्छ ।
- स्रोतको सही सदुपयोग गरी प्रभावित समुदायलाई प्रकोपको पीडाबाट मुक्ति दिने बाटो तयार गर्छ ।
- क्षेत्रगत रूपमा कामको बाँडफाँड हुने हुँदा मानवीय सहयोग पारदर्शी, प्रभावकारी र व्यवस्थित हुनुको साथै सेवाप्रदायकमा जवाफदेही र उत्तरदायित्वको भावनाको विकास गराउँछ ।

२.८ विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजनाको लक्षित समूह

यस जिल्लामा बाढी डुवान, चट्याङ्ग, हावाहुरी, पहिरो, जनावर आतङ्क आदि प्रकोपहरू समस्याहरूको रूपमा बढ्दो क्रममा छन्। यसै आ.ब.को विवरण अनुसार बाढी तथा डुवानमा भएको क्षति बाहेक मात्रै अन्दाजी रु. ६ करोड ८ लाख बराबरको क्षति यस जिल्लाले भोगिसकेको छ। तसर्थ बिगतका वर्षहरूको प्रभाव तथा क्षतिलाई मध्यनजर एवम् विश्लेषण गर्दा यस वर्ष पनि धेरै घरपरिवार साथै जनसंख्या प्रभावित हुने देखिन्छ। विगतका आ.व.हरूमा बाढी, आगलागी, चट्याङ्ग आदिबाट प्रभावित घरधुरी तथा जनसंख्याको आधार मानी आगामी आ.ब.को लागि जम्मा ३,७३५ घरधुरी तथा १५,६२० जनसंख्या प्रभावित हुनसक्ने अनुमान गरिएको छ। यो प्रभावित घरधुरी तथा जनसंख्या अनुमान गर्दा हाल जिल्लामा रहेको तथा जम्मा हुनसक्ने स्रोत साधनलाई मध्यनजर गरी यो योजना तर्जुमा गरिएको छ ।

२.९ पूर्वतयारीका लागि सामान्य मान्यताहरू

पूर्वतयारी कार्य गर्दा सबै साझेदारहरूले अपनाउनु पर्ने सामान्य सिद्धान्तहरूदेहाय बमोजिम हुने छन्

- जिल्ला प्रशासन कार्यालय तथा जिल्ला विपद् व्यवस्थापन समिति मार्फत एकद्वार नीति अनुरूप समग्र समन्वयको काम हुनेछ । प्रमुख जिल्ला अधिकारी वा जिल्ला विपद् व्यवस्थापन समितिले समन्वयका लागि अन्य संघसंस्थाहरूको सहयोग लिन सकिने छ ।
- विषयगत इकाईबाट समेत आवश्यक समन्वय गर्ने र समन्वय गर्दा मुख्य माग वा आधारभूत आवश्यकता पुरा गर्ने विषयलाई बढी ध्यान दिनु पर्नेछ ।
- विपद् पूर्वतयारी एवं उद्धार कार्यका लागि दक्ष जनशक्ति, आर्थिक, भौतिक सुविधा तथा स्थानीय सञ्जालमा आधारित गैरसरकारी संस्थाहरू भएकाले त्यस्ता संस्थाहरूलाई क्षमता अनुसार प्रभावकारी रूपमा परिचालन गरिनेछ ।
- पूर्व निर्धारित रूपमा समन्वय, सहयोग, साझेदारी, सहकार्य, निर्देशन र नियन्त्रणको कार्यमा एकरूपता कायम गरिनेछ ।

प्रमुख जिल्ला अधिकारी

३.१. विगतका विपद्हरूको विश्लेषण

यस जिल्लामा महाभारत र चुरे पर्वतमालाबाट उत्पन्न भएर बग्ने दर्जनौं साना तथा ठूला नदीले उत्पन्न गर्ने विपद्का कारण मोरङ जिल्लाका विभिन्न क्षेत्रहरू बर्षेनी जोखिम झेल्न बाध्य भएका छन् । विपद् पूर्वतयारीका बिषयमा पर्याप्त ज्ञानको अभाव, नदी कटान क्षेत्रहरूमा कमजोर तटबन्ध, बर्षेनी नदीले आफ्नो बहाव परिवर्तन गर्दै जानु, प्राकृतिक श्रोत साधनको अत्यधिक दोहन, विकास निर्माणका कामहरू विपद् मैत्री नहुनु आदि यसका मुख्य कारण रहेका छन् । वर्षायाममा थोरै समयमा अति पानी पर्नु, लामो समयसम्म पानी पर्नु, खोला खोल्सामा अत्यधिक पानी बग्नु, पहिरोग्रस्त क्षेत्र र नदी किनारका बासिन्दा बिस्थापित हुनु, खेतीयोग्य जमिनमा क्षति हुनु, कृषि बाली तथा पशु चौपायाको क्षति आईपर्नु, भौतिक तथा मानवीय क्षति जस्ता विपद्जन्य घटना आई पर्ने गरेका छन् ।

३.१.१ विगतमा विपद्बाट भएको क्षति

विपद्	२०७५		२०७६			२०७७			२०६६ देखि २०७७ सम्म प्रभावित
	मानवीय क्षति	प्रभावित परिवार	मानवीय क्षति	प्रभावित परिवार	आर्थिक क्षति	मानवीय क्षति	प्रभावित परिवार	आर्थिक क्षति	
बाढी तथा डुवान	२६	४७०	११	४३६१	१२,००,०००।	४५	१४३	३,३६,१६,०००।	१७,०२८ परिवार
आगलागी	७	१३९	३	९४	५,३१,००,०००।	८	१८७	९,९०,४३,२००।	१,६५८ वटा घटना
चट्याङ	१२	१२	१४	२४	५०,००,०००।	३	९	३,५०,०००।	९८ घटना
हावाहुरी	१	१५	-	१५	६,००,०००।	०	१८	२५,७७,०००।	८०० घटना
सडक दुर्घटना	१०९	५४५	१०५	५२५					४२३ वटा दुर्घटना
हात्ती आतङ्क	-	-	-	-	९,००,०००।	२	१३	५,३०,०००।	
जम्मा	१५०	४१,६०२	१५५	१,१६१	९ करोड ७३ लाख २२ हजार	१३३	५,०१९	१३ करोड ६३ लाख १६ हजार २००	

स्रोत: जिल्ला प्रशासन कार्यालय तथा जिल्ला प्रहरी कार्यालय मोरङ २०७८

३.१.२ विपद् व्यापी महाब्याधि कोभिड -१९ को जिल्लाको अवस्था:मिति २०७८ जेष्ठ ३१ सम्म

क्र. सं.	स्थानीय तहको नाम	२०७८ असार १३ गते			२०७८ असार १३ गते सम्मको			निकोभएको	जम्मा मृत्यु	सम्पर्क नम्बर	कै
		महिला	पुरुष	जम्मा	महिला	पुरुष	जम्मा				
१	विराटनगर महानगरपालिका	२१	१८	३९	-	-	१०२८२	७८०९	१३९	८५२०३२८१८	

जिल्ला विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना २०७८, मोरङ

मोरङ जिल्ला अधिकारी